

Covid-19 Pandemi Sürecinde Finansal Yatırım Alışkanlıkları ve Davranışsal Finans Eğilimleri*

Çağrı KÖROĞLU** Hatice GÖKBULUT KAZAN*** Eren TEMEL****

ÖZ

Bireysel yatırımcıları rasyonel karar almaktan alıkoyan aşırı güven, pişmanlıktan kaçınma gibi eğilimler, özellikle sosyal ve psikolojik etkileri yoğun olan, Covid-19 gibi kriz, istikrarlılık ve belirsizlik dönemlerinde yatırımcıların yatırım kararlarında etkili olabilmektedir.

Bu araştırmanın amacı, bireysel yatırımcıların Covid-19 pandemisi dönemindeki yatırım davranışsal finans eğilimlerini sosyo-demografik özellikleri ve bazı yatırım alışkanlıkları bağlamında incelemektir. Bu amaç doğrultusunda 384 bireysel yatırımcının yanıtlarına online anket yöntemiyle erişilmiştir.

Analiz sonuçları, yatırımcıların pandemi döneminde belirsizliklerden ve risklerden daha fazla kaçındığı, düşük riskli ve nispeten daha az gelir sağlayan, fakat daha güvenilir görülen yatırım seçeneklerini tercih ettiklerini, çoğunlukla sermayeyi koruma amacıyla olduklarını göstermiştir. Yatırımcıların genel olarak risk değerlendirme, risk ve belirsizlikten kaçınma, kayıptan kaçınma gibi davranışsal finans eğilimleri öne çıkmıştır. Kadınlar, 56 yaş ve üzerinde bulunanlar, emekliler, ailesiyle beraber yaşayanlar en yüksek riskten ve belirsizlikten kaçınma eğilimi gösteren gruplar olmuştur. Ekonomi ve finansla ilgili gelişmeleri, yatırım takibini sıklıkla yapanların, kendisini finansal okuryazar olarak görenlerin ise riskten ve belirsizlikten kaçınma eğilimi düşük olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Finansal Yatırım, Davranışsal Finans

JEL Sınıflandırması: D14, G41, G50

Financial Investment Habits and Behavioral Finance Tendencies During the Covid-19 Pandemic Process

ABSTRACT

Tendencies such as overconfidence, avoidance of regret, which prevent individual investors from making rational decisions, can be effective in investment decisions of investors, especially in times of crisis, instability and uncertainty such as Covid-19, which has intense social and psychological effects.

The purpose of this research is to examine the investment behavioral finance tendencies of individual investors during the Covid-19 pandemic period in terms of socio-demographic characteristics and some investment habits. For this purpose, the answers of 384 individual investors were accessed via online survey method.

The results of the analysis showed that during the pandemic period, investors avoided uncertainties and risks more, preferred low-risk and relatively less income, but more reliable

* Bu çalışmanın bir bölümü, 13-14 Kasım 2021 tarihinde gerçekleştirilen Balkan Zirvesi 5. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü bildiri olarak yayınlanmıştır.

** Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli İİBF, İşletme Bölümü. cagri.koroglu@adu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0003-4073-1847

*** Öğr. Gör., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Nazilli Meslek Yüksekokulu. hatice.kazan@adu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0001-5397-2784

**** Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü, etemel@adu.edu.tr, ORCID Bilgisi: 0000-0003-1938-4836

investment options, mostly aiming to protect capital. Behavioral finance tendencies of investors such as risk assessment, risk and uncertainty avoidance, and loss aversion have come to the fore. Women, those aged 56 and over, retirees, and those living with their families were the groups with the highest risk and uncertainty avoidance. Those who frequently follow up on economic and financial developments and investments, and those who consider themselves financially literate, have a low tendency to avoid risk and uncertainty.

Key Words: Covid-19, Financial Investment, Behavioral Finance

JEL Classification: D14, G41, G50

GİRİŞ

Bireyler gelirlerinin belirli bir payını tüketim harcamalarına, belirli bir payını ise tasarrufa ayırırlar. Bireylerin tasarruf yoluyla yaptıkları birikimler, yatırımlar sayesinde finansal piyasalara kaynak sağlar. Bu bağlamda finansal sistemde önemli öğelerden biri olan bireysel yatırımcıların, yatırım kararlarını nasıl aldıkları hem finansal piyasalar hem de araştırmalar için ilgi konusu olmaktadır (Başçı vd., 2020: 78).

Yatırım kararlarına ilişkin geleneksel finans ve davranışsal finans yaklaşımı olmak üzere iki tür yaklaşımdan söz etmek mümkündür. Geleneksel finansın tüm kavramları, teorileri ve modelleri, yatırımcıların rasyonelliğini ve piyasaların etkin olduğunu varsaymaktadır. Bununla birlikte, davranışsal finans alanındaki araştırmalar, bu rasyonel modellerle çelişkili ampirik kanıtlar sunmaktadır (Nigam vd., 2018: 2). Geleneksel finans yaklaşımıyla finansal davranışların psikolojik yönü açıklanamazken, davranışsal finasta tatmin edici bir açıklama bulunabilmektedir (Stracca, 2004: 374). Buna göre yatırımcının davranışı psikolojik, sosyolojik ve finansal değişkenlerin bir kombinasyonundan etkilenmektedir (Virigineni ve Rao, 2017: 448). Kararlar oldukça kompleks ve bilinmezlik ihtiva eden kararlardır ve duygular, düşünceler ve deneyimlerden izole, yansız, rasyonel değildir. Dolayısıyla yatırım kararları, çeşitli önyargılara ve irrasyonelliğe maruz kalabilmektedir (Usul, 2020: 232). Bu bağlamda yatırımcıların yatırım kararlarına ilişkin psikolojik önyargılarının irdelenmesi önem arz etmektedir.

Literatürde davranışsal finans eğilimlerinin bireysel yatırımcılar odağında incelenmemiş olduğu görülmekle birlikte, Covid-19 pandemisi gibi tüm dünyayı etkileyen küresel bir sağlık krizi karşısında bireysel yatırımcıların finansal davranışları hakkında yeterli bir bilgi birikimi bulunmamaktadır. Bu sebeple, Covid-19 pandemisi sırasında bireysel yatırımcıların yatırıma ilişkin eğilimlerinin incelenmesi önemli görülmektedir.

Bu çalışmada temel olarak Covid-19 pandemi süreci içerisinde finansal yatırıma ilişkin görüşler, yatırım eğilimleri ve davranışsal finans eğilimlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu eğilimlerde araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinin istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesi diğer bir amacı oluşturmuştur. Bu amaç doğrultusunda, bir online anket uygulaması neticesinde 384 katılımcıdan veriler elde edilmiş ve SPSS 24 programında istatistiksel olarak analiz edilmiştir.

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. Davranışsal Finans Kavramı

Geleneksel finans, ekonomik birimlerin rasyonel olduğunun varsayıldığı, insanların bilgileri verimli ve tarafsız işlediği ve aldıkları kararların fayda maksimizasyonu ile tutarlı olduğunu kabul etmektedir (Brooks ve Byrne, 2008: 1). Dolayısıyla geleneksel finans teorilerinde yatırım kararları, yatırımcıların rasyonel bir şekilde hareket ettiği temel varsayımına dayanmaktadır. Ancak psikolojiyi ekonomik modellere uygulayan davranışsal finans alanında elde edilen sonuçlar, yatırımcıların çoğu zaman rasyonel olmadığını göstermektedir (Zaleskiewicz, 2015: 706). Bugün yatırımcı davranışı, getiri ve risk tahminlemesi, kurumsal yatırım ve para yönetimi gibi temel konularla ilgili önde gelen teorilerin çoğu psikolojik faktörlere dayanmaktadır. Finans alanının modern anlayışı olan davranışsal finans, bu psikolojik yaklaşımların temel alınmasını gerektirmekte (Hirshleifer, 2015: 133-134), yatırımcıların kararlarının psikolojik faktörlerden ve duygulardan da etkilendiğini ve tam anlamıyla rasyonel olmadıkları fikrini benimsemektedir (Bouteska ve Regaieg, 2018: 452). Buna göre örneğin insanlar, kendilerine aşırı güvenebilmekte, son yaşadıkları deneyimden yola çıkıp yanlı karar verebilmektedir. İşte davranışsal finans, bu yaklaşımla irrasyonel ve hatalı davranışlara odaklanmakta (Ritter, 2003: 429), yatırım kararlarının davranışsal önyargılara, duygusal, psikolojik yanlılgılara tabi olduğu fikrine dayanmaktadır (Brooks ve Byrne, 2008: 1).

B. Finansal Yatırım Kararı Almayı Etkileyen Psikolojik Faktörler

Gelecek zamanlar için gelirinin belirli bir kısmını ayıran tasarruf sahipleri (Temizel vd., 2010: 4), ellerinde bulunan fon fazlasını yatırımlara yönlendirmek suretiyle getiriyi maksimize edecek şekilde gelir elde etmeyi amaçlamaktadır. Bireyler, beklentileri ve diğer ilgili pek çok faktörü değerlendirerek, yatırım ortamında yer alan yatırım araçları arasından uygun yatırım kararını vermeyi hedeflemektedir (Güleç vd., 2019: 27). Bir bireyin kişisel yatırım davranışı, finansal okuryazarlık, kişilik, cinsiyet, gelir, kişisel özellikler, sosyoekonomik geçmiş, tutumlar, inançlar, önyargılar ve diğer demografik bilgiler gibi pek çok faktörden etkilenebilmektedir (Kappal ve Rastogi, 2020: 488). Davranışsal finans yaklaşımına göre yatırımcılar bir yatırım kararı verirken önyargılar, yanlılıklar veya eğilimler göstermektedir (Bhatt ve Chauhan, 2014: 359). Bireyleri rasyonel karar almak ve rasyonel davranış sergilemekten alıkoyan bilişsel ve duygusal eğilimler, davranışsal finans alanında gerçekleştirilen araştırmaların çerçevesini oluşturmaktadır (Atak, 2020: 58-59). Bu tür eğilimler şu şekilde açıklanabilmektedir:

Aşırı güven eğilimi: Kendine aşırı güvenen bireyler, yeteneklerini ve bilgilerini abartıp, kararlarının olumlu sonuç vereceğinden fazla emin olmaktadır (Manazir vd., 2016: 98). Aşırı güven, yatırımcıların riski hafife almasına ve riski görmezden gelmesine neden olabilmektedir (Trinugroho ve Sembel, 2011: 148).

Pişmanlıktan kaçınma eğilimi: Pişmanlık korkusuyla insanlar karar vermekten kaçınabilmekte, yatırım fırsatları bulunsa dahi uzak durma davranışı gösterebilmektedir. Bunun yanında, önceki deneyimlerde yaşanan hayal

kırılgılığının yarattığı korkuyla yatırımcılar intikam yatırımları yapabilmekte veya yüksek riskli yatırım kararı verebilmektedir (Virigineni ve Rao, 2017: 450).

Kayıptan kaçınma eğilimi: Kahneman ve Tversky (2013), kayıpla ilişkili acının eşdeğer bir kazançtan elde edilen keyiften daha etkili olduğunu öne sürmüştür. Bu muhafazakarlık nedeniyle bireyler, kayıptan kaçınma arzusu duyabilmekte ve kaçınma davranışı gösterebilmektedir (Kumar ve Babu, 2018: 71).

Belirsizlikten kaçınma eğilimi: İnsanlar belirsizlik altında karar vermekte zorlanmaktadır (Kartini ve Nahda, 2021: 1233). Bilgi miktarı çok az olduğunda, duyguların finansal yargıdaki rolü daha önemli hale gelmektedir. Yetersiz bilgi olduğunda duygusal, yanlı karar eğilimi artmaktadır (Zaleskiewicz, 2015: 717).

Riskten kaçınma eğilimi: Risk iştahı, bir kişinin getiri peşinde koşmaya istekli olduğu risk miktarıdır. Risk iştahı yüksek olan yatırımcılar daha yüksek kayıpları kabul etmeye istekliyken, düşük risk iştahına sahip yatırımcılar riskten kaçınmakta ve sermayenin istikrarına ve korunmasına odaklanmaktadır (Pompian, 2016: 5).

Doğrulama/ onaylama eğilimi (Onay yanlılığı): Bireylerin inancını destekleyen bilgileri arama ve bu inançlarla çelişen bilgileri görmezden gelme eğilimidir. Örneğin, hisseleri belirli bir sektörde veya hisse senedi grubunda yoğunlaşan bir yatırımcı, bu yatırımlarla ilgili yalnızca iyi haberlere odaklanabilmekte ve olumsuz haberleri görmezden gelebilmektedir (Aguilar, 2020: 1).

Danışma eğilimi: Yatırımlarla ilgili başkalarına danışma eylemi, tarafsız görüş almak, kararlara destek bulmak için yapılmaktadır (Sahi vd., 2013: 100). Yatırımcılarda gözlenen bu eğilim, yatırımcıların kendi bilgileri ve deneyimlerini göz ardı etmelerine, diğer kişilerin davranışları ve tavsiyeleri yönünde karar almalarına olmaktadır (Canbaş ve Kandır, 2006: 2; Atak ve Kutukız, 2021: 234).

Deneyimlere (aşinalığa) dayalı risk değerlendirme eğilimi: Bazı durumlarda piyasalarda yaşanan olaylar dramatik olabilmekte, zihinde iz bırakabilmektedir. Yaşanan deneyimler, gelecekteki kararlara referans olabilmektedir. Buna bağlı olarak bazı insanlar, önceden deneyimlediği, başarılı olduğu güvenli bölgede kalma eğilimi göstermekte ve tekrar yatırım yaptıklarında önceden deneyimledikleri enstrümanlara yatırım yapmaktadır (Sahi vd., 2013: 98-99). Bazı durumlarda yatırımcılar, getiri ihtimali düşük olsa veya daha fazla riskli olsa da aşına oldukları seçeneği tercih etmektedir (Nofsinger, 2001: 117; Tuna ve Kıymık, 2020: 138).

C. Covid-19 Pandemisi ve Finansal Yatırım Kararlarına Etkisi

Tarihin en bulaşıcı hastalıklarından biri olan Koronavirüs (Covid-19), çok sayıda insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuş, panik ve kaosu ateşlemiş, dünya çapındaki büyük işletmeleri, sektörleri ve borsaları etkilemiştir (Riaz vd., 2020: 977). Pandemiyle mücadelede izolasyon, kurum ve kuruluşların kapatılması, ulaşım araçlarının kısıtlanması, sokağa çıkma kısıtlamalarının dünya genelinde ekonomik faaliyet ve çoğu sektör açısından olumsuz sonuçları olmuştur (Gurbaxani ve Gupte, 2021: 71). Virüsün hızlı ve benzeri görülmemiş bir şekilde yayılması, finansal piyasaları son derece oynak hale getirerek, yatırımcıları kısa sürede büyük kayıplarla karşı karşıya bırakmıştır (Zhang vd., 2020). Önlemlerin etkisiyle kısıtlı ekonomik faaliyet, üretimdeki daralma ve iş kaybı gibi kapsamlı yansımalar görülmüştür (Pastor ve Vorsatz, 2020). Bu süreçte yaşanan korkular, piyasa

getirilerini ve likiditeyi olumsuz etkileyerek dünya çapındaki finans piyasalarını kargaşaya sürüklemiştir (Talwar vd., 2021: 2).

Bir pandemide mevcut durumundan kazanç sağlamaya yardımcı olan çeşitli fırsatlar olsa da yatırımcıların çoğu için belirsizlik ve risk söz konusudur (Wang vd., 2021: 2). Genel olarak kriz ve belirsizlik dönemlerinde yatırımcılar finansal yatırımlara karşı daha temkinli hale gelmektedir (Mak ve Ip, 2017: 1). Piyasaları ve sektörleri etkileyen şoklar, yatırımcı davranışları ve kararları üzerinde derin ve uzun süreli bir etkiye sahip olabilmektedir (Hertwig vd., 2004). Malmendier ve Nagel (2011) bireylerin böyle hallerde finansal risk almaya ilişkin düşük isteklilik sergilediklerini, borsaya katılma olasılıklarının daha düşük olduğunu ve gelecek hakkında daha karamsar olduklarını ortaya koymuştur (Huber vd., 2021: 1). Ortmann vd. (2020), Covid-19 sonuçlarına daha fazla maruz kalan bireylerin riskli yatırımlar yapmak konusunda daha az isteklilik duyduklarını ve daha karamsar inançlar sergilediklerini aktarmış, piyasadan çekilme ve risk azaltma durumlarının yaşandığına dikkat çekmiştir.

Elbette Covid-19 pandemisi gibi toplumu ilgilendiren olağandışı ve belirsizlik içeren durumlar insanların kişisel, sosyal ve ekonomik kararları üzerinde etki gösteren bilişsel ve duygusal tepkileri daha fazla açığa çıkarmaktadır. Belirsizlik içerisinde karar verme zorunluluğu, insanlarda kaygıya neden olmaktadır. Kaygı ise öngörülemezliğin olduğu ortamda daha fazla beklenmedik sonuçlar açığa çıkararak, rasyonel davranış kalıplarından uzaklaşmaya sebebiyet vermektedir (Ağan, 2020: 1007).

Covid-19 bağlantılı olarak ortaya çıkan küresel belirsizliğin sektörleri olumsuz etkilemesi, yatırımcılar için istikrarsızlığı ve belirsizlikten doğan risk algısının artışı beraberinde getirmektedir. Bu nedenle finansal yatırımcıların, paralarını korumak veya finansal getiri başarısızlığı riskini azaltmak için yatırımlarını daha fazla güvence altına alma eğilimi gösterdiği düşünülmektedir (Wang vd., 2021: 5). Bu durum, Covid-19 pandemisi sırasındaki bireysel yatırımcıların finansal eğilimlerini incelemeyi önemli kılmaktadır.

II. LİTERATÜR TARAMASI

A. Davranışsal Finans Eğilimlerini Ele Alan Çalışmalar

Literatürde davranışsal finans eğilimleri olarak ele alınan yatırımcıların önyargılarını incelemiş olan çalışmalara rastlamak mümkündür. Örneğin Suresh (2013), kayıptan kaçınma gibi önyargıların yatırımların genel performansını etkilediğini ortaya koymuş; çeşitli önyargıları ve özellikleri anlamının, bireyin sağlıklı finansal kararlar almasına yardımcı olabileceğinin altını çizmiştir. Hamurcu (2015) tarafından elde edilen bulgular, davranışsal finans eğilimlerinin yatırım kararlarında orta ve üzerindeki seviyelerde etkili olduğunu göstermiştir. Aydın ve Ağan (2016) tarafından elde edilen sonuçlar, bireysel yatırımcıların yatırım kararları alırken davranışsal eğilimlerden etkilendiğini, sistematik hatalar yaptığını ve irrasyonel davranışlar sergilediğini göstermiştir. Rehan ve Umer (2017), riskten kaçınma, aşırı güven, pişmanlıktan kaçınma gibi önyargıların Pakistan'daki yatırımcı kararlarında önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Al-Dahan vd. (2019) tarafından Irak'ta gerçekleştirilen araştırmada, önyargıların

yatırım kararlarında önemli bir etken olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca yatırımcıların, yatırımlar ve yakın gelecekte finansal piyasanın durumu hakkında aşırı güven eğilimi gösterdiği anlaşılmıştır. Akdeniz (2020) tarafından elde edilen bulgular, katılımcıların davranışsal finans eğilimleri, yani önyargıları arttıkça risk alma düzeylerinin de arttığını göstermiştir. Atak (2020) tarafından ortaya konulan sonuçlar, finansal önyargıların bilgi kaynakları, yatırım tercihleri, yatırım süresi, yatırım yaparken esas alınan faktörler, yatırımları gözden geçirme sıklığı gibi faktörler üzerinde anlamlı farklılıklar sergilediğini göstermiştir. Sattar (2020), önyargıların belirsizlik altında alınan yatırım kararları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Paksoy (2021), yatırımcıların karar ve davranışlarında özellikle bilişsel ve duygusal eğilimlerin oldukça etkili olduğunu tespit etmiştir.

B. Covid-19 Pandemisi Sırasında Yatırımcı Davranışlarını ve Eğilimlerini Ele Alan Çalışmalar

Literatürde Covid-19 pandemisi ile alakalı olarak yatırımcı davranışlarını ve eğilimlerini incelemiş olan çalışmalara rastlamak mümkündür. Örneğin Ağan (2020), bireylerin pandemi sürecinde yaşadıkları duygusal ve bilişsel süreci davranışsal eğilimler bağlamında değerlendirdiği araştırmasında, salgında bireylerin kaygı düzeyleriyle sosyal, ekonomik ve psikolojik faktörler arasında anlamlı ilişki olduğunu bulmuştur. Allam vd. (2020) tarafından Covid-19 yayılımının Mısır'daki yatırımcıların davranışları üzerindeki etkisinin incelendiği araştırma sonuçları, yatırım davranışlarının virüsün yayılmasına karşı duyarlı olduğunu göstermiştir. Priem (2020), Belçika'da Covid-19 karantinasında çoğu yatırımcının karşıt strateji kullandığını tespit etmiştir. 18-35 yaş arası ve daha az tecrübeli yatırımcıların yatırım pozisyonlarını artırdıkları, erkek yatırımcıların hisse senedi piyasalarına hâkim bir görüntü sergilediğini belirlemiştir. Gurbaxani ve Gupte (2021) tarafından yapılan çalışmada, Hindistan devleti tarafından alınan karantina ve borsa kapanması gibi önlemler nedeniyle, bireysel yatırımcıların yatırım fonlarına yatırım yapma isteğinin ve borsanın olumsuz etkilendiğini ortaya koymuştur. Çalışmada yatırımcıların riskten daha fazla kaçındığı ve düşük riskli, orta getiri sunan nispeten güvenli yatırım seçeneklerini tercih ettiklerine dikkat çekilmiştir. Huber vd. (2021), Covid-19 nedeniyle oluşan konjonktür karşısında riskten kaçınmanın arttığı ve yatırımlarda düşüş gerçekleştiğini, bu düşüşün risk tercihlerindeki değişiklikten kaynaklandığını ortaya koymuşlardır. Wang vd. (2021) İngiltere'de risk algısı ve riske tolerans arasındaki ilişkide Covid-19 belirsizliğinin önemli bir ılımlaştırıcı etkisi olduğunu belirlemiştir.

III. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırmanın amacı, bireysel yatırımcıların Covid-19 pandemi döneminde yatırıma ilişkin yaklaşımlarını, eğilimlerini sosyo-demografik özellikleri bakımından tespit etmektir. Bu amaca dayalı olarak veri elde etmede nicel araştırma yöntemine başvurulmuş, katılımcılardan veriler online anket uygulaması kapsamında toplanmıştır. Anket formunda sosyo-demografik özellikleri, Covid-19 dönemindeki yatırım eğilimlerini belirlemek üzere sorular ve davranışsal finans eğilimlerinin tespit edilebilmesi için başvuru alan 5'li Likert esasına dayalı olan ölçek ifadeleri yer almıştır. Katılımcılara tüm sorularda ve

ifadelerde Covid-19 pandemi dönemini göz önüne alarak değerlendirme yapımları ve yanıt vermeleri istenmiştir.

Araştırmanın davranışsal finans eğilimleri ölçeği, Sahi vd. (2013) tarafından oluşturulmuş ölçeğin Atak (2020) tarafından Türkçeye uyarlanmış versiyonudur. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,886'dır ve yüksek düzeyde güvenilirlidir. Ölçekte deneyimlere (aşinalığa) dayalı risk değerlendirme eğilimi, danışma eğilimi, doğrulama eğilimi (onay yanlılığı), riskten kaçınma eğilimi, aşırı güven eğilimi, pişmanlıktan kaçınma eğilimi, kayıptan kaçınma eğilimi ve belirsizlikten kaçınma eğilimi olmak üzere 8 alt boyut (önyargı) yer almakta; toplamda 24 ifade bulunmaktadır.

Araştırmanın anakütlesini herhangi bir yatırım aracında yatırımı bulunan bireysel yatırımcılar oluşturmaktadır. Araştırmada anakütlenin tamamına ulaşmak elverişsiz olduğundan kolayda örnekleme yöntemine başvurulmuştur. Bu doğrultuda, şehir veya bölge sınırlaması olmaksızın tesadüfi olarak erişilen katılımcılardan 15.09.2021-01.10.2021 tarihleri arasında 384 anket elde edilmiştir. Sosyal bilimlerde ana kütlede bulunan kişilerin sayısının bir milyon ve üzerinde olması halinde 0,95 güvenilirlik ve %5'lik hata toleransı ile 384 örneklem büyüklüğü yeterli görülmektedir (Sekaran, 2003; Tahtaloğlu ve Özgür, 2020). Tüm soruların yanıtlanması sistem üzerinde zorunlu kılındığından eksik yanıt bulunmamaktadır. Veriler SPSS 24 istatistik paket programında analiz edilmiştir.

IV. BULGULAR

Nicel araştırma doğrultusunda elde edilmiş olan verilerin güvenilirliği, tutarlılığı, faktör yapısını belirlemek amacıyla Cronbach alfa katsayısı, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ile Bartlett's küresellik testi ve faktör dağılımları incelenmiş; normal dağılımın tespitinde ise Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk değerleri incelenmiştir. Bu kapsamda elde edilen değerler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Araştırma Verilerinin Güvenilirliği, Tutarlılığı ve Normal Dağılımına İlişkin Sonuçlar

Değişkenler/ İfadeler	Cronbach Alfa	Faktör Yükleri	Kolmogorov-Smirnov	Shapiro-Wilk
RD1	,838	,841	,000	,000
RD2		,795		
RD3		,657		
RD5		,713		
DA1	,850	,809	,000	,000
DA2		,843		
DA3		,805		
DA4		,616		
DO1	,797	,784	,000	,000
DO2		,656		
DO3		,714		
RBK1	,797	,647	,000	,000
RBK3		,778		
RBK4		,749		
RBK5		,673		
AG1	,812	,800	,000	,000
AG2		,818		
AG3		,830		
PK1	,754	,818	,000	,000
PK2		,732		

KK1		,811		
KK2	,802	,805	,000	,000
ÖLÇEK TOPLAMI	,908	-	,000	,000
KMO			,883	
Bartlett's			,000	

* Faktör analizinde çıkarma yöntemi *Principal Components*, döndürme yöntemi *Varimax*;
 RD: Risk değerlendirme eğilimi; DA: Danışma eğilimi; DO: Doğrulama eğilimi, RBK: Riskten ve belirsizlikten kaçınma eğilimi; AG: Aşırı güven eğilimi; PK: Pişmanlıktan kaçınma eğilimi; KK: Kayıptan kaçınma eğilimi

Tablo 1'de görüldüğü üzere, tüm değişkenlerin ve ölçek toplamının güvenilir olduğunu söylemek mümkündür. KMO ve Bartlett's küresellik katsayıları bakımından ölçüm yeterliliği söz konusudur. Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri, verilerin normal dağılım göstermediğine işaret etmektedir. Bu durum, parametrik olmayan testlerin kullanılmasını gerekli kılmıştır.

Yapılan açıklayıcı faktör analizinde, orijinal ölçekten farklı olarak (orijinal ölçekte 8 faktörlü yapı söz konusudur) toplam 7 faktörün ortaya çıktığı görülmüştür. Bu araştırmanın örnekleminde riskten kaçınma ile belirsizlikten kaçınma boyutlarının ifadeleri birbirine benzer olarak algılanmış ve tek bir faktörde toplanmıştır. Esasında risk ve belirsizlik birbirine yakın anlamlar ifade ettiğinden ortaya çıkan bu durum olağandışı görülmemiştir. Bu nedenle oluşan bu yeni faktöre 'Riskten ve belirsizlikten kaçınma eğilimi' adı verilerek, analizlerde bu 7 boyutlu yapı ele alınmıştır. Tekrar edilen faktör analizinde iki ifadenin 0,40 katsayısının altında kalarak beklenen faktör yükünü karşılamadığı görülmüştür. Bu ifadeler, risk değerlendirme eğiliminin ikinci ifadesi ve risk ve belirsizlikten kaçınma eğiliminin ikinci ifadesidir. Bu ifadeler sırasıyla çıkarılarak faktör analizi tekrar edilmiş ve diğer tüm ifadelerin beklenen biçimde kendi boyutlarına yüklendikleri görülmüştür. Faktör yüklerinin tamamı kabul edilebilir düzey olan ,40 düzeyinin üzerinde gerçekleşmiştir. Tablo 1'de yansıtılan durum, son faktör analizinin sonucunu temsil etmektedir. Bu surette araştırma verilerinin analizine geçilmiştir.

Yapılan frekans analizi sonucunda katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ve yatırıma ilişkin yaklaşımları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri (n=384)

Cinsiyet	f	%	Medeni Durum	f	%
Kadın	141	36,7	Bekar	105	27,3
Erkek	243	63,3	Evli	279	72,7
Yaş	f	%	Meslek	f	%
18-26	41	10,7	Kamu çalışanı	224	58,3
27-35	78	20,3	Özel sektör çalışanı	75	19,5
36-45	165	43	Öğrenci	18	4,7
46-55	75	19,5	Emekli	23	6
56 ve üzeri	25	6,5	Serbest Meslek	19	4,9
Eğitim	f	%	İşletme Sahibi/ Ortağı	f	%
Ortaöğretim-Lise	37	9,6	Gelir Durumu		
Üniversite	276	71,9	Geliri giderinden az	61	15,9
Yükseköğrenim	71	18,5	Geliri giderine denk	233	60,7
Hanehalkı Tipi	f	%	Geliri giderinden fazla	90	23,4
Yalnız	53	13,8			
Aile	331	86,2			

Tablo 2'de görüldüğü üzere katılımcıların %36,7'si kadınlardan %63,3'ü erkeklerden oluşmaktadır. 18-26 yaş aralığında 10,7; 27-35 yaş aralığında %20,3;

36-45 yaş aralığında %43; 46-55 yaş aralığında %19,5; 56 yaş ve üzerinde ise %6,5'lik dağılım söz konusudur. Ortaöğretim-lise eğitim düzeyinde %9,6; üniversite düzeyinde %71,9; yükseköğretim düzeyinde %18,5 oranında katılımcı yer almaktadır. Hanehalkı tipi bakımından yalnız yaşayanlar 13,8; aile biçiminde yaşayanlar %86,2'lik dilimi oluşturmaktadır. Katılımcıların %27,3'ü bekar, %72,7'si evlidir. Meslek bakımından kamu çalışanları %58,3; özel sektör çalışanları %19,5; öğrenciler %4,7; emekliler %6; serbest meslek sahipleri %4,9 ve işletme sahibi/ortağı olanlar %6,5 dağılıma sahiptir. Gelirinin giderinden az olduğunu belirtilen katılımcılar %15,9; geliri giderine denk olanlar %60,7 ve gelirinin giderinden fazla olduğunu belirtenler %23,4'lük dilimi oluşturmaktadır.

Katılımcıların bireysel yatırımla ilgili yaklaşımlarının tespit edilmesine yönelik olarak yönlendirilen sorulara alınan yanıtlar bakımından ortaya çıkan frekans dağılımları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Bireysel Yatırım Yaklaşımları (n=384)

Gelir ve giderlerinizin kaydını tutuyor musunuz?	f	%
Evet, tutuyorum	123	32,0
Yalnızca önemli olanların kaydını tutuyorum	89	23,2
Hayır herhangi bir kayıt tutmuyorum, ama gelir ve giderin durumunu biliyorum	160	41,7
Herhangi bir kayıt tutmuyorum ve takip etmiyorum	12	3,1
Ekonomi ve finansla ilgili haberleri, gelişmeleri ne sıklıkta takip ediyorsunuz?	f	%
Her gün	154	40,1
Haftada birkaç kez	132	34,4
Ayda bir veya birkaç kez	80	20,8
Yılda bir veya birkaç kez	18	4,7
Yatırımlarınızı hangi sıklıkta takip ediyorsunuz?	f	%
Her gün	125	32,6
Haftada birkaç kez	110	28,6
Ayda bir veya birkaç kez	95	24,7
Yılda bir veya birkaç kez	54	14,1
İnternet bankacılığı veya mobil bankacılık üzerinden finansal hizmetleri kullanma sıklığınız nedir?	f	%
Her gün	145	37,8
Haftada birkaç kez	143	37,2
Ayda bir veya birkaç kez	57	14,8
Yılda bir veya birkaç kez	17	4,4
Hiç kullanmıyorum	22	5,7
Gelirinizin ne kadarını yatırımlarınız için ayırıyorsunuz?	f	%
Yarisından fazlasını	37	9,6
Yarisını	26	6,8
Yarisından azını	96	25,0
Daha küçük bir kısmını	225	58,6
Daha önce finans bilgilerini pekiştirmek için herhangi bir eğitim aldınız mı?	f	%
Evet, eğitim aldım	76	19,8
Hayır eğitim almadım	221	57,6
Kendi kendime geliştirmeye çalıştım	87	22,7
Kendinizi finansal okuryazar olarak görüyor musunuz? Finansal araçlar, para, yatırım, tasarruf gibi konularda bilgili olduğunuzu düşünüyor musunuz?	f	%
Evet, kesinlikle finansal okuryazarım	43	11,2
Finansal okuryazar olduğumu söyleyebilirim ama bilgilerimde eksikler var	112	29,2
Pek sayılmam, bu konuda kendimi geliştirme niyetim var	140	36,5
Hayır, çok yetersizim ve bu konuya yeterince ilgilim yok	89	23,2
Finansal durumunuzu, harcamalarınızı ve yatırımlarınızı yönetmede ne kadar başarılı olduğunuzu düşünüyorsunuz?	f	%
Bu konuda çok başarılıyım ve yeterli bilgim var	47	12,2

Yeterli bilgim olsa da bazen doğru kararlar veremiyorum	122	31,8
Bilgim var, ancak yeterli düzeyde değil	155	40,4
Bu konuda hiç başarılı değilim ve bilgim yok	60	15,6
Finansal bir karar alırken kime veya kimlerin görüşlerine başvuruyorsunuz?	f	%
Aileme	118	30,7
Arkadaşlarıma/ İş arkadaşlarıma	70	18,2
Finans konusundaki profesyonellere	62	16,1
Finans-haber kanalları ve ekonomi programları gibi görsel medya kaynaklarına	66	17,2
İnternetteki ve sosyal medyadaki bilgi kaynaklarına	68	17,7
Yatırıma ilişkin olarak bir kararı verirken, yatırdığımız sermayeye ilişkin temel beklentiniz nedir?	f	%
Sermayeyi koruma/ paranın enflasyon karşısındaki değer kaybını önleme	131	34,1
Kar çekmeden sermayeye eklemeler yaparak büyüme	59	15,4
Hızlı bir biçimde yüksek getiri elde etme	42	10,9
Küçük fakat devamlı gelir elde etme	118	30,7
Bir yatırım aracına parayı yatırarak saklama riskinden kaçınma	18	4,7
Portföydeki (yatırım sepeti) riski azaltma	16	4,2

Katılımcıların bireysel yatırımla ilgili yaklaşımlarına ilişkin olarak verilen Tablo 3 incelendiğinde, katılımcıların %32'sinin gelir gider kaydını tuttuğu görülmektedir. Herhangi bir kayıt tutmadığını ve takip etmediğini belirten katılımcıların oranı ise yalnızca %3,1 olmuştur. Katılımcıların %40,1'i her gün ekonomi ve finansla ilgili haberleri ve gelişmeleri takip ettiğini aktarmıştır. Yatırımlarını her gün takip eden katılımcıların oranı ise %32,6'dır. Katılımcıların internet veya mobil bankacılık üzerinden finansal hizmetleri kullanma sıklığında %37,8 ile her gün ve %37,2 ile haftada birkaç kez seçenekleri öne çıkmıştır. %58,6'lık bir pay ile çoğunluk gelirinin küçük bir kısmını yatırıma ayırabildiğini aktarmıştır. Daha önce finans konusunda eğitim alan %19,8'lik katılımcı payı olduğu görülürken, %57,6'sı bu konuda herhangi bir eğitim almadığını, %22,7'si ise kendi kendine geliştirmeye çalıştığını bildirmiştir. Kendisini kesinlikle finansal okuryazar olarak gören %11,2'lik bir dilim söz konusu iken bilgilerini geliştirme ihtiyacı duyduğunu ve yetersiz olduğunu aktaran katılımcılar çoğunluğu oluşturmuştur. Finansal durumunu, harcamalarını ve yatırımlarını yönetmede başarılı olduğunu düşünen %12,2'lik katılımcı söz konusudur. Yeterli bilgisi olsa da doğru kararlar veremediğini ve bilgisinin yeterli olmadığını düşünen katılımcılar ağırlığı oluşturmuştur. Katılımcıların %30,7'si bir finansal karar alırken ailesine danıştığını aktarmıştır. Katılımcıların %34,1'i yatırımda sermayeyi koruma/ paranın enflasyon karşısındaki değer kaybını önleme amacıyla olduğu, %30,7'si ise küçük fakat devamlı gelir elde etme amacıyla olduğu görülmektedir.

Katılımcıların Covid-19 pandemisi dönemindeki yatırım alışkanlıklarının belirlenmesine ilişkin yanıtların dağılımları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Covid-19 Pandemisi Dönemindeki Yatırım Alışkanlıkları (n=384)

COVID-19 pandemi sürecinde tasarruflarınızı çoğunlukla hangi yatırım aracında değerlendirdiniz?	f	%
Türk lirası biriktirdim	67	17,4
Türk lirasını vadeli mevduatta değerlendirdim	33	8,6
Döviz aldım	49	12,8
Altın aldım	99	25,8
Hisse senedi aldım	70	18,2
Kripto para aldım	37	9,6
Gayrimenkul aldım	29	7,6

COVID-19 pandemi döneminde tüketim harcamalarınız	f	%
Arttı	257	66,9
Azaldı	63	16,4
Değişmedi	64	16,7
COVID-19 pandemi döneminde bireysel tasarruflarınız	f	%
Arttı	101	26,3
Azaldı	203	52,9
Değişmedi	80	20,8
COVID-19 pandemi döneminde yatırım araçlarına olan ilginiz	f	%
Arttı	176	45,8
Azaldı	67	17,4
Değişmedi	141	36,7
COVID-19 pandemi döneminde yatırımlarınız	f	%
Arttı	111	28,9
Azaldı	156	40,6
Değişmedi	117	30,5

Tablo 4'te görüldüğü üzere pandemi sürecinde katılımcıların yatırım araçları içerisinde en çok altına yöneldiği (%25,8) ortaya çıkmıştır. Hisse senedine yatırım yapanların (%18,2), Türk lirasında biriktirenlerin (%17,4) ağırlığı olmuştur. Bunu döviz (%12,8) ve kripto para (%9,6) takip etmiştir. Katılımcıların %66,9 ile çoğunluğu pandemi döneminde tüketim harcamalarının arttığını bildirmiştir. Katılımcılardan alınan yanıtlar itibarıyla bireysel tasarruflarda ise azalma olduğunu aktaran %52,9'luk katılımcı dilimi söz konusu olmuştur. Ancak bu dönemde yatırım araçlarına olan ilgi %45,8 düzeyinde artmıştır. Fakat buna karşın yatırım yapma düzeyi %40,6 oranında azalmıştır.

Yatırımcıların davranışsal önyargılarını ortaya koyan finansal eğilimler bakımından oluşan betimsel istatistikler Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 4. Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişken	Ortalama	Medyan	Mod	SS
Risk değerlendirme eğilimi	3,78	4	4	,93022
Danışma eğilimi	2,70	2,75	1	1,06509
Doğrulama eğilimi	3,37	3,67	4	1,03041
Riskten ve belirsizlikten kaçınma eğilimi	3,60	3,75	4	,95968
Aşırı güven eğilimi	2,70	2,67	2,33	,98492
Pişmanlıktan kaçınma eğilimi	3,19	3	3	1,14741
Kayıptan kaçınma eğilimi	3,40	3,5	4	1,13120

Betimsel istatistikler incelendiğinde, araştırmanın örneklemini oluşturan yatırımcıların en fazla 3,78 ortalama ile risk değerlendirme eğiliminde oldukları görülmektedir. Bunu 3,60 ortalama ile riskten ve belirsizlikten kaçınma ve 3,40 ortalama ile kayıptan kaçınma eğilimi izlemiştir. En düşük ortalamaların ise 2,70 ile danışma eğilimi ve aşırı güven eğiliminde ortaya çıktığı görülmektedir.

Yatırımcıların davranışsal finans eğilimlerinin sosyo-demografik özellikler ve yatırım alışkanlıkları bakımından farklılaşma durumunu ortaya koyan Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis analiz sonuçları ise aşağıda verilmiştir.

Tablo 5. Cinsiyet Faktörüne İlişkin Mann-Whitney U Testi

Eğilim	Cinsiyet	Sıra Ortalaması	Test	p
Risk değerlendirme	Kadın	188,99	16636	,634
	Erkek	194,54		
Danışma	Kadın	199,37	16163	,354
	Erkek	188,52		
Doğrulama	Kadın	188,86	16618	,621

	Erkek	194,61		
Riskten ve belirsizlikten kaçınma	Kadın	210,97	14527	,013*
	Erkek	181,78		
Aşırı güven	Kadın	182,26	15687	,166
	Erkek	198,44		
Pişmanlıktan kaçınma	Kadın	204,04	15504	,116
	Erkek	185,80		
Kayıptan kaçınma	Kadın	197,60	16413	,486
	Erkek	189,54		

*= $p < 0,05$ düzeyinde anlamlı farklılık

Tablo 5 incelendiğinde cinsiyet faktörü bakımından yalnızca riskten ve belirsizlikten kaçınma eğiliminde istatistiksel olarak anlamlı farklılık ($p=,013$) olduğu görülmektedir. Burada kadınların ortalamaları anlamlı ölçüde yüksek olmuştur. Bu bağlamda kadınların, erkeklere göre daha fazla riskten ve belirsizlikten kaçınma eğilimi gösterdiğini söylemek mümkündür.

Tablo 6. Yaş Faktörüne İlişkin Kruskal-Wallis Testi

Eğilim	Yaş	Sıra Ortalaması	Test	p
Risk değerlendirme	18-26	227,78	7,336	,119
	27-35	194,50		
	36-45	179,68		
	46-55	202,77		
	56 ve üzeri	182,22		
Danışma	18-26	229,68	6,927	,140
	27-35	174,16		
	36-45	193,70		
	46-55	188,03		
	56 ve üzeri	194,24		
Doğrulama	18-26	228,88	6,238	,182
	27-35	196,32		
	36-45	186,46		
	46-55	179,39		
	56 ve üzeri	199,92		
Riskten ve belirsizlikten kaçınma	18-26	195,77	15,711	,003*
	27-35	179,29		
	36-45	179,14		
	46-55	210,31		
	56 ve üzeri	263,06		
Aşırı güven	18-26	246,83	13,325	,010*
	27-35	189,50		
	36-45	192,44		
	46-55	170,69		
	56 ve üzeri	178,58		
Pişmanlıktan kaçınma	18-26	232,23	7,535	,110
	27-35	191,22		
	36-45	187,07		
	46-55	178,65		
	56 ve üzeri	208,70		
Kayıptan kaçınma	18-26	223,41	3,928	,416
	27-35	185,74		
	36-45	191,73		
	46-55	185,71		
	56 ve üzeri	188,34		

Yaş faktörü bakımından anlamlı farklılık riskten ve belirsizlikten kaçınma eğilimi ($p=,003$) ve aşırı güven eğiliminde ($p=,010$) ortaya çıkmıştır. Riskten ve belirsizlikten kaçınma eğiliminde ortaya çıkan bu farklılığın, Post-hoc analizlerine

göre 56 yaş ve üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Bu grupta ortalamalar oldukça yüksek olmuş ve diğer yaş gruplarından ayrılmıştır. En yüksek yaş grubunu oluşturan 56 yaş ve üzeri katılımcıların en fazla riskten ve belirsizlikten kaçınma eğilimi gösteren grup olduğunu söylemek mümkündür. Aşırı güven eğiliminde ise en düşük yaş grubunu oluşturan 18-26 yaş en yüksek ortalamayı göstererek anlamlı biçimde ayrılmıştır. Bu bağlamda bu grubun aşırı güven eğiliminin yaş grupları içerisinde en yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 7. Medeni Durum Faktörüne İlişkin Mann-Whitney U Testi

Eğilim	Medeni Durum	Sıra Ortalaması	Test	p
Risk değerlendirme	Bekar	195,53	14329	,741
	Evli	191,36		
Danışma	Bekar	213,00	12494	,026*
	Evli	184,78		
Doğrulama	Bekar	209,97	12813	,057
	Evli	185,93		
Riskten ve belirsizlikten kaçınma	Bekar	175,84	12898	,070
	Evli	198,77		
Aşırı güven	Bekar	211,99	12601	,034*
	Evli	185,16		
Pişmanlıktan kaçınma	Bekar	203,27	13517	,238
	Evli	188,45		
Kayıptan kaçınma	Bekar	188,76	14254	,680
	Evli	193,91		

Medeni durum bakımından danışma eğilimi ($p=,026$) ve aşırı güven eğilimi ($p=,034$) anlamlı gruplar arası farklılıklar sergilemiştir. Her iki eğilimde de bekar bireylerin ortalamaları yüksek olmuştur. Bekar katılımcılar, danışma ve aşırı güven eğilimi bakımından evli katılımcılara kıyasla daha yüksek eğilim göstermiştir.

Tablo 8. Eğitim Faktörüne İlişkin Kruskal-Wallis Testi

Eğilim	Eğitim	Sıra Ortalaması	Test	p
Risk değerlendirme	Ortaöğretim-Lise	194,72	,052	,974
	Üniversite	192,83		
	Yükseköğrenim	190,06		
Danışma	Ortaöğretim-Lise	242,26	8,426	,015*
	Üniversite	188,31		
	Yükseköğrenim	182,85		
Doğrulama	Ortaöğretim-Lise	224,16	3,595	,166
	Üniversite	190,49		
	Yükseköğrenim	183,80		
Riskten ve belirsizlikten kaçınma	Ortaöğretim-Lise	206,31	1,429	,489
	Üniversite	193,70		
	Yükseköğrenim	180,64		
Aşırı güven	Ortaöğretim-Lise	206,16	2,997	,223
	Üniversite	195,67		
	Yükseköğrenim	173,06		
Pişmanlıktan kaçınma	Ortaöğretim-Lise	212,64	1,392	,499
	Üniversite	190,69		
	Yükseköğrenim	189,06		
Kayıptan kaçınma	Ortaöğretim-Lise	206,08	2,793	,247
	Üniversite	195,41		
	Yükseköğrenim	174,09		

Eğitim bakımından eğilimler içerisinde yalnızca danışma eğilimi istatistiksel olarak anlamlı farklılık ($p=,015$) göstermiştir. Ortaöğretim-lise düzeyinde bu eğilim ortalaması yüksekken yükseköğretimde düşük

gerçekleşmiştir. Bu anlamda düşük eğitim durumuna sahip katılımcıların daha yüksek danışma eğilimi içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 9. Meslek Faktörüne İlişkin Kruskal-Wallis Testi

Eğilim	Meslek	Sıra Ortalaması	Test	p
Risk değerlendirme	Kamu çalışanı	189,32	17,534	,004*
	Özel sektör çalışanı	166,36		
	Öğrenci	278,25		
	Emekli	222,93		
	Serbest Meslek	208,74		
	İşletme Sahibi/ Ortağı	197,34		
Danışma	Kamu çalışanı	175,58	15,776	,008*
	Özel sektör çalışanı	202,24		
	Öğrenci	237,72		
	Emekli	241,70		
	Serbest Meslek	223,58		
	İşletme Sahibi/ Ortağı	213,40		
Doğrulama	Kamu çalışanı	181,62	12,039	,034*
	Özel sektör çalışanı	185,71		
	Öğrenci	248,69		
	Emekli	219,80		
	Serbest Meslek	212,58		
	İşletme Sahibi/ Ortağı	229,54		
Riskten ve belirsizlikten kaçınma	Kamu çalışanı	203,08	16,530	,005*
	Özel sektör çalışanı	161,51		
	Öğrenci	194,53		
	Emekli	234,70		
	Serbest Meslek	202,50		
	İşletme Sahibi/ Ortağı	142,82		
Aşırı güven	Kamu çalışanı	177,72	12,764	,026*
	Özel sektör çalışanı	210,03		
	Öğrenci	255,78		
	Emekli	208,39		
	Serbest Meslek	202,82		
	İşletme Sahibi/ Ortağı	204,34		
Pişmanlıktan kaçınma	Kamu çalışanı	187,22	12,073	,034*
	Özel sektör çalışanı	183,11		
	Öğrenci	245,36		
	Emekli	249,83		
	Serbest Meslek	175,05		
	İşletme Sahibi/ Ortağı	191,20		
Kayıptan kaçınma	Kamu çalışanı	187,08	2,755	,738
	Özel sektör çalışanı	202,77		
	Öğrenci	217,81		
	Emekli	202,48		
	Serbest Meslek	196,71		
	İşletme Sahibi/ Ortağı	179,64		

Meslek faktörü ele alındığında, kayıptan kaçınma eğilimi dışındaki tüm eğilimlerde istatistiksel olarak anlamlı gruplar arası farklılıklar olduğu görülmektedir. Risk değerlendirme eğiliminde (p=,004) öğrenciler en yüksek ortalama göstererek ayrılmış, danışma eğiliminde (p=,008) kamu çalışanları en düşük ortalama sergilemiş, doğrulama eğiliminde (p=,034) öğrenciler yüksek ortalama ile, riskten ve belirsizlikten kaçınma eğiliminde (p=,005) emekliler en yüksek ortalama ile, aşırı güven eğiliminde (p=,026) öğrenciler en yüksek ortalama

ile, pişmanlıktan kaçınma eğiliminde ($p=,034$) emekliler en yüksek ortalama ile diğer gruplardan anlamlı ölçüde farklılaşmıştır.

Tablo 10. Gelir Faktörüne İlişkin Kruskal-Wallis Testi

Eğilim	Gelir Durumu	Sıra Ortalaması	Test	p
Risk değerlendirme	Geliri giderinden az	202,66	2,840	,242
	Geliri giderine denk	184,90		
	Geliri giderinden fazla	205,28		
Danışma	Geliri giderinden az	207,36	1,473	,479
	Geliri giderine denk	191,24		
	Geliri giderinden fazla	185,69		
Doğrulama	Geliri giderinden az	184,34	,946	,623
	Geliri giderine denk	191,22		
	Geliri giderinden fazla	201,34		
Riskten ve belirsizlikten kaçınma	Geliri giderinden az	185,83	,488	,783
	Geliri giderine denk	195,57		
	Geliri giderinden fazla	189,08		
Aşırı güven	Geliri giderinden az	190,34	1,454	,483
	Geliri giderine denk	188,35		
	Geliri giderinden fazla	204,71		
Pişmanlıktan kaçınma	Geliri giderinden az	198,78	,891	,641
	Geliri giderine denk	188,25		
	Geliri giderinden fazla	199,25		
Kayıptan kaçınma	Geliri giderinden az	196,04	,110	,946
	Geliri giderine denk	192,53		
	Geliri giderinden fazla	190,03		

Gelir durumu ele alındığında araştırmada incelenen hiçbir eğilim boyutu bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa sebep olmadığı anlaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile gelir faktörü belirleyici olmamıştır.

Tablo 11. Hançalkı Tipi Faktörüne İlişkin Mann-Whitney U Testi

Eğilim	Hançalkı	Sıra Ortalaması	Test	p
Risk değerlendirme	Yalnız	201,58	8290	,518
	Aile	191,05		
Danışma	Yalnız	208,32	7933	,262
	Aile	189,97		
Doğrulama	Yalnız	204,05	8159	,411
	Aile	190,65		
Riskten ve belirsizlikten kaçınma	Yalnız	160,40	7070	,023*
	Aile	197,64		
Aşırı güven	Yalnız	214,27	7617	,122
	Aile	189,01		
Pişmanlıktan kaçınma	Yalnız	191,69	8728	,954
	Aile	192,63		
Kayıptan kaçınma	Yalnız	174,17	7800	,188
	Aile	195,44		

Hançalkı tipi eğilimlerden yalnızca riskten ve belirsizlikten kaçınma eğiliminde ($p=,023$) anlamlı farklılık göstermiştir. Bu eğilimde aile ile yaşadığını belirten katılımcıların yüksek ortalama ile ayrıştığı görülmektedir. Diğer eğilimlerde anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 12. Haber ve Gelişme Takibi Faktörüne İlişkin Kruskal-Wallis Testi

Eğilim	Takip Durumu	Sıra Ortalaması	Test	p
Risk değerlendirme	Her gün	214,91	25,825	,000*
	Haftada birkaç kez	199,38		
	Ayda bir veya birkaç kez	157,11		
	Yılda bir veya birkaç kez	107,64		
Danışma	Her gün	187,10	2,144	,543
	Haftada birkaç kez	199,48		
	Ayda bir veya birkaç kez	197,50		
	Yılda bir veya birkaç kez	165,31		
Doğrulama	Her gün	200,39	7,525	,057
	Haftada birkaç kez	197,53		
	Ayda bir veya birkaç kez	183,17		
	Yılda bir veya birkaç kez	129,56		
Riskten ve belirsizlikten kaçınma	Her gün	171,69	9,346	,025*
	Haftada birkaç kez	204,53		
	Ayda bir veya birkaç kez	210,94		
	Yılda bir veya birkaç kez	200,31		
Aşırı güven	Her gün	204,79	6,837	,077
	Haftada birkaç kez	188,14		
	Ayda bir veya birkaç kez	188,62		
	Yılda bir veya birkaç kez	136,58		
Pişmanlıktan kaçınma	Her gün	190,79	3,350	,341
	Haftada birkaç kez	197,55		
	Ayda bir veya birkaç kez	197,32		
	Yılda bir veya birkaç kez	148,64		
Kayıptan kaçınma	Her gün	194,03	2,013	,570
	Haftada birkaç kez	188,95		
	Ayda bir veya birkaç kez	201,89		
	Yılda bir veya birkaç kez	163,75		

Ekonomi ve finansla ilgili haber ve gelişmeleri takip etme bir faktör olarak ele alındığında, risk değerlendirme eğilimi ($p=,000$) ve riskten ve belirsizlikten kaçınma eğiliminde ($p=,025$) istatistiksel olarak anlamlı gruplar arası farklılıklar olduğu görülmektedir. Risk değerlendirme eğiliminde her gün takip edenlerin ortalaması yüksek, yılda bir veya birkaç kez takip edenlerin ise oldukça düşük olmuştur. Burada takibin sıklığı azaldıkça ortalamaların azaldığı görülmektedir. Riskten ve belirsizlikten kaçınma eğiliminde ise her gün takip edenlerin ortalaması düşük gerçekleşerek ayrılmıştır. Bu bağlamda her gün haberleri ve gelişmeleri takip edenlerin daha az kaçınma eğiliminde olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 13. Yatırım Takibi Faktörüne İlişkin Kruskal-Wallis Testi

Eğilim	Yatırım Takip Durumu	Sıra Ortalaması	Test	p
Risk değerlendirme	Her gün	221,86	23,036	,000*
	Haftada birkaç kez	202,44		
	Ayda bir veya birkaç kez	166,29		
	Yılda bir veya birkaç kez	150,41		
Danışma	Her gün	193,99	,863	,834
	Haftada birkaç kez	193,54		
	Ayda bir veya birkaç kez	196,52		
	Yılda bir veya birkaç kez	179,86		
Doğrulama	Her gün	198,38	5,538	,136
	Haftada birkaç kez	206,84		
	Ayda bir veya birkaç kez	181,03		
	Yılda bir veya birkaç kez	169,86		
Riskten ve belirsizlikten kaçınma	Her gün	169,52	8,594	,035*
	Haftada birkaç kez	197,88		

	Ayda bir veya birkaç kez	209,49		
	Yılda bir veya birkaç kez	204,84		
Aşırı güven	Her gün	212,28	6,565	,087
	Haftada birkaç kez	189,17		
	Ayda bir veya birkaç kez	178,87		
	Yılda bir veya birkaç kez	177,47		
Pişmanlıktan kaçınma	Her gün	202,42	5,045	,169
	Haftada birkaç kez	202,24		
	Ayda bir veya birkaç kez	179,82		
	Yılda bir veya birkaç kez	172,01		
Kayıptan kaçınma	Her gün	197,07	2,966	,397
	Haftada birkaç kez	197,87		
	Ayda bir veya birkaç kez	183,53		
	Yılda bir veya birkaç kez	169,17		

Yatırım takibi bakımından risk değerlendirme eğilimi ($p=,000$) ve riskten ve belirsizlikten kaçınma eğiliminde ($p=,035$) istatistiksel olarak anlamlı gruplar arası farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Burada da her gün takip edenlerin risk değerlendirme eğilimi yüksek olurken, riskten ve belirsizlikten kaçınma eğilimi anlamlı ölçüde düşük ortalama göstermiştir.

Tablo 14. Finans Eğitimi Faktörüne İlişkin Kruskal-Wallis Testi

Eğilim	Finans Eğitimi	Sıra Ortalaması	Test	p
Risk değerlendirme	Alan	232,46	27,119	,000*
	Almayan	167,57		
	Kendini geliştiren	220,93		
Danışma	Alan	197,90	1,039	,595
	Almayan	187,60		
	Kendini geliştiren	200,22		
Doğrulama	Alan	198,21	3,628	,163
	Almayan	183,86		
	Kendini geliştiren	209,45		
Riskten ve belirsizlikten kaçınma	Alan	170,72	6,347	,042*
	Almayan	204,32		
	Kendini geliştiren	181,49		
Aşırı güven	Alan	244,97	30,689	,000*
	Almayan	167,55		
	Kendini geliştiren	210,05		
Pişmanlıktan kaçınma	Alan	183,30	1,861	,394
	Almayan	190,48		
	Kendini geliştiren	205,56		
Kayıptan kaçınma	Alan	189,35	1,651	,438
	Almayan	188,39		
	Kendini geliştiren	205,70		

Önceden finans eğitimi almak, risk değerlendirme eğilimi ($p=,000$) ve riskten ve belirsizlikten kaçınma eğiliminde ($p=,042$) ve aşırı güven eğiliminde ($p=,000$) istatistiksel olarak anlamlı farklar çıkmıştır. Bu farklar, finans eğitimi alan ve almayanlar arasında oluşmuştur. Finans eğitimi alanların Risk değerlendirme eğilimi almayanlara göre oldukça yüksek, riskten ve belirsizlikten kaçınma eğilimi düşük ve aşırı güven eğilimi yüksek olmuştur.

Tablo 15. Finansal Okuryazarlık Faktörüne İlişkin Kruskal-Wallis Testi

Eğilim	Finansal Okuryazarlık	Sıra Ortalaması	Test	p
Risk değerlendirme	Finansal okuryazar	237,81	36,854	,000*
	Bilgi eksliği var	211,04		
	Geliştirmesi gerek	201,25		
	Yetersiz	133,51		
Danışma	Finansal okuryazar	190,22	2,262	,520
	Bilgi eksliği var	194,14		
	Geliştirmesi gerek	200,80		
	Yetersiz	178,48		
Doğrulama	Finansal okuryazar	206,05	9,788	,020*
	Bilgi eksliği var	191,80		
	Geliştirmesi gerek	207,74		
	Yetersiz	162,86		
Riskten ve belirsizlikten kaçınma	Finansal okuryazar	176,81	3,006	,391
	Bilgi eksliği var	184,74		
	Geliştirmesi gerek	204,23		
	Yetersiz	191,39		
Aşırı güven	Finansal okuryazar	257,31	44,655	,000*
	Bilgi eksliği var	224,79		
	Geliştirmesi gerek	178,20		
	Yetersiz	143,04		
Pişmanlıktan kaçınma	Finansal okuryazar	181,57	8,477	,037*
	Bilgi eksliği var	181,83		
	Geliştirmesi gerek	213,91		
	Yetersiz	177,53		
Kayıptan kaçınma	Finansal okuryazar	178,97	13,278	,004*
	Bilgi eksliği var	206,37		
	Geliştirmesi gerek	206,85		
	Yetersiz	159,02		

Finansal okuryazarlık bağlamında risk değerlendirme eğilimi ($p=,000$) doğrulama eğilimi ($p=,020$), aşırı güven eğilimi ($p=,000$), pişmanlıktan kaçınma eğilimi ($p=,037$) ve kayıptan kaçınma eğilimi ($p=,004$) anlamlı farklılıklar göstermiştir. Risk değerlendirme eğilimi bakımından finansal okuryazarların yüksek ortalamaya sahip oldukları görülürken, kendini yetersiz görenlerin risk değerlendirme eğilimi çok düşük ortalama göstermiştir. Doğrulama eğiliminde yetersiz görenlerin ortalaması düşük gerçekleşerek ayrılmıştır. Aşırı güven eğiliminde yine kendini finansal okuryazar olarak görenler ile yetersiz görenler arasında fark oluşmuş ve yetersiz görenlerin ortalaması düşük olmuştur. Kendini yetersiz görenlerin pişmanlıktan kaçınma eğilimi ve kayıptan kaçınma eğiliminde de düşük ortalamalar gösterdikleri görülmektedir.

Tablo 16. Yatırım Yönetimi Faktörüne İlişkin Kruskal-Wallis Testi

Eğilim	Yatırım Yönetimi	Sıra Ortalaması	Test	p
Risk değerlendirme	Çok başarılı ve bilgili	218,07	36,278	,000
	Yeterli bilgi var ama doğru karar veremiyor	224,34		
	Bilgi düzeyi eksik	186,10		
	Başarısız ve bilgisi yok	124,26		
Danışma	Çok başarılı ve bilgili	153,45	8,901	,031
	Yeterli bilgi var ama doğru karar veremiyor	197,15		
	Bilgi düzeyi eksik	205,38		
	Başarısız ve bilgisi yok	180,37		

Doğrulama	Çok başarılı ve bilgili	182,71	6,394	,094
	Yeterli bilgi var ama doğru karar veremiyor	194,64		
	Bilgi düzeyi eksik	204,83		
	Başarısız ve bilgisi yok	163,95		
Riskten ve belirsizlikten kaçınma	Çok başarılı ve bilgili	192,14	4,533	,209
	Yeterli bilgi var ama doğru karar veremiyor	183,39		
	Bilgi düzeyi eksik	206,16		
	Başarısız ve bilgisi yok	176,03		
Aşırı güven	Çok başarılı ve bilgili	248,89	46,031	,000
	Yeterli bilgi var ama doğru karar veremiyor	226,43		
	Bilgi düzeyi eksik	169,97		
	Başarısız ve bilgisi yok	136,74		
Pişmanlıktan kaçınma	Çok başarılı ve bilgili	143,84	19,419	,000
	Yeterli bilgi var ama doğru karar veremiyor	190,65		
	Bilgi düzeyi eksik	217,10		
	Başarısız ve bilgisi yok	170,84		
Kayıptan kaçınma	Çok başarılı ve bilgili	200,62	7,618	,055
	Yeterli bilgi var ama doğru karar veremiyor	201,27		
	Bilgi düzeyi eksik	196,84		
	Başarısız ve bilgisi yok	157,09		

Son olarak, harcama, tasarruf ve yatırımların yönetimi konusunda kendini başarılı olarak görüp görmeme durumu bir faktör olarak ele alındığında, risk değerlendirme eğilimi ($p=,000$), danışma eğilimi ($p=,031$), aşırı güven eğilimi ($p=,000$) ve pişmanlıktan kaçınma eğiliminde ($p=,000$) istatistiksel olarak gruplar arası anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Kendisini bu konuda başarısız ve bilgisiz olarak gören katılımcıların risk değerlendirme eğiliminin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Çok başarılı ve bilgili olarak görenlerin danışma eğilimi ve pişmanlıktan kaçınma eğilimi diğer gruplara göre anlamlı şekilde düşük ortalama gösterirken, aşırı güven eğiliminde ise yüksek ortalama söz konusu olmuştur.

SONUÇ

Yatırımcılar karar verirken birçok dışsal faktörlerle beraber, psikolojik önyargıların da etkisi altındadır ve çeşitli önyargılar rasyonel karar almayı zorlaştırmaktadır. Finansal önyargılar, yatırımcıların yanlış kararlar vermelerine, kayıplara uğramalarına ve ayrıca sorumsuz davranışların yatırım kararlarına hâkim olmasına neden olabilmektedir. Covid-19 gibi belirsizlik, istikrarsızlık ve tedirginlik ortamında bireysel yatırımcıların psikolojik olarak daha kırılgan ve endişeli oldukları hesaba katıldığında, yatırımcıların finansal kararları üzerinde etkili olan psikolojik eğilimleri anlamının önemli olduğu ve bu tür krizlerde ortaya çıkan yaklaşımlar konusunda çıkarımlar sağlamak konusunda fırsat sunduğu düşünülmektedir.

Bu araştırmada, bir nicel araştırma çerçevesinde bireysel yatırımcıların Covid-19 pandemisi dönemindeki davranışsal finans eğilimlerini sosyo-demografik özellikleri ve bazı yatırım alışkanlıkları bağlamında incelemek amaçlanmış ve bu kapsamda bir online anket uygulamasıyla 384 bireysel yatırımcının yanıtlarına erişilmiştir.

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre pandemi döneminde yatırımcıların çoğunluğu gelirlerinin küçük bir kısmını yatırıma ayırabilmişlerdir. Yatırımların önemli bir kısmı sermayeyi koruma/ paranın enflasyon karşısındaki değer kaybını önleme amacıyla yapılmıştır. Yatırımcılar bu dönemde yatırım araçları içerisinde ise en çok altına yönelmişlerdir. Yatırımcıların pandemi döneminde en fazla risk değerlendirme, riskten ve belirsizlikten kaçınma ve kayıptan kaçınma eğilimi içinde oldukları tespit edilmiştir.

Yatırımcıların sosyo-demografik özellikleri ve yatırım alışkanlıkları bakımından eğilimler ele alındığında birtakım çıkarımlar yapmak mümkündür. Kadınların, 56 yaş ve üzerindeki bireylerin daha fazla riskten ve belirsizlikten kaçınma eğilimi gösterdiği tespit edilmiştir. Bu durum, kadın yatırımcıları ve ileri yaş grubundaki bireyleri pandemi döneminde riskler ve belirsizliklerin daha fazla tedirgin ettiğini düşündürmektedir. Düşük eğitim durumuna sahip olan yatırımcıların daha yüksek danışma eğilimi içerisinde olmalarının başka yatırımcıların fikirlerine, bilgi kaynaklarına veya yakın çevresindeki kişi ve grupların düşüncelerine daha fazla ihtiyaç duyduğu veya yöneldiğine işaret ettiği düşünülmektedir. Aile ile yaşayan yatırımcıların belirsizlikler ve risklerden kaçınma eğilimi, aile sorumluluğunun dolayısı daha fazla ihtiyatlı davranmaya yönlendirebileceğini düşündürmüştür. Her gün haberleri ve gelişmeleri takip edenler ile yatırımları takip edenlerin yüksek düzeyde risk değerlendirme eğilimi; daha düşük düzeyde riskten ve belirsizlikten kaçınma eğiliminde olduğunu ileri sürmek mümkündür. Bu durum esasında finansal gelişmeleri ve yatırımları takip etmenin önemini ortaya koymaktadır. Zira yatırımcıların riskleri ve belirsizlikleri değerlendirmek suretiyle yatırım kararı vermeleri, yoğun belirsizlik içeren pandemi döneminde oldukça önemlidir. Finans eğitimi alanların kendilerine daha fazla güvenme, daha fazla risk değerlendirme içerisinde oldukları ve riskler ve belirsizlikler karşısında gereken değerlendirmeyi yaparak kaçınma davranışını daha az göstererek kararlar verdiklerini söylemek mümkündür. Bu durum, esasında finans konusunda eğitim almanın ve finansal okuryazar olmanın özellikle risk ve belirsizlik değerlendirmede önemini ortaya koymaktadır.

Tüm bunlar ışığında, Covid-19 pandemi sürecinde yatırımcıların genel olarak risk değerlendirme, risk ve belirsizlikten kaçınma, kayıptan kaçınma gibi davranışsal finans eğilimleri öne çıktığı görüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Belirsizliğin ve riskin fazla olduğu bu dönemin etkileri, yatırımcıların psikolojik eğilimlerine de yansımıştır. Zira, yatırımcıların büyük bir kısmı, güvenli liman olarak tabir edilen altına yönelmiş olması da bu durumu doğrulayabilecek unsurlardan biri olarak görülebilir. Yatırımcıların risklerden daha fazla kaçındığı, düşük riskli ve nispeten daha az gelir sağlayan, fakat daha güvenilir görülen yatırım seçeneklerini tercih ettiklerini söylemek mümkün görülmektedir.

Ortaya çıkan sonuçlar, literatürde yer alan ve Covid-19 pandemisi sırasında yatırım davranışlarına odaklanan çalışmaları destekler yöndedir. Benzer kriz dönemlerinde yatırımcı davranışlarının benzer eğilimler içerisinde olduğunu öne süren Mak ve İp (2017), genel olarak kriz ve belirsizliğin hâkim olduğu dönemlerde bireysel yatırımcıların finansal yatırımlara karşı daha temkinli davrandıklarını

aktarmıştır. Ortmann vd. (2020), pandeminin etkisi altında bireylerin riskli yatırımlar yapma hususunda daha az istekli olduklarını, bu nedenle risk ve belirsizlikten kaçınma eğilimi içerisinde olduklarına dikkat çekmiştir. Wang vd. (2021), pandemi döneminde yatırımcıların çoğunun yatırımlara ilişkin belirsizlik ve risk algıladığını ileri sürmüştür; yatırımcıların, yatırımlarını daha fazla güvence altına alma eğilimi gösterebileceğine dikkat çekilmiştir.

Bu durum, pandemi sürecinin getirdiği endişelere bağlı olabilecek olup, finansal okuryazarlığın artması ve yatırımcılar finansal yatırım araçları ve analiz-yatırım değerlendirme teknikleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaları ile belirli ölçüde de olsa giderilebilecektir. Yatırımcıların yatırım araçları, yatırım planlaması gibi konularda eğitim alması faydalı olabilecektir. Bu konuda ilgili aktörlerin, yatırımcıların finansal okuryazarlığını geliştirmek noktasında programlar geliştirerek uygulaması önem arz etmektedir.

Elde edilen bu sonuçların, benzer kriz ve belirsizlik dönemlerinde ortaya çıkan yatırımcı alışkanlıkları ve eğilimlerini anlamak için bir içgörü oluşturmak yönünden literatüre katkı sağlayacağı umulmaktadır. Diğer yandan, tüm araştırmalarda olduğu gibi bu araştırmanın da sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırma, ana kütleyi temsil edebilecek örneklem yeterliliğine sahip olsa da erişilen örneklemin niteliğine haiz olarak genelleme sınırlılığına tabi olabilecektir. Dolayısıyla farklı örneklemlerde veya daha büyük örneklemlerde alınacak benzer ya da farklı sonuçlar, Covid-19 pandemisinin yatırımcılar üzerindeki psikolojik etkileri ve eğilimler konusunda çıkarımlar sağlayarak literatüre ve uygulamaya dönük katkıların arttırılması bakımından önemli olabilecektir. Bu araştırma, nicel araştırma yöntemine dayalı olarak yürütülmüştür. Gelecek araştırmalarda nitel yöntemlerin veya karma yöntemlerin uygulanması, psikolojik etkiler ve eğilimler noktasında daha geniş bir bilgi yelpazesine erişme olanağı tanıyabilecektir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makalenin tüm süreçlerinde Yönetim ve Ekonomi Dergisi'nin araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır

Çıkar Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Agiular, O. (2020). *Fundamentals of behavioral finance: Confirmation bias*. Charles Schwab Asset Management, <https://www.schwabassetmanagement.com/content/confirmation-bias> (Erişim tarihi: 10.09.2021).
- Ağan, B. (2020). Davranışsal iktisatta Covid-19 Pandemi süreci: Kaygı düzeyinin sosyo-ekonomik karar alma davranışları üzerine etkisi. *Electronic Turkish Studies*, 15(6), 1001-1016.
- Akdeniz, Ş. (2020). *Davranışsal finans eğilimlerinin risk alma düzeyine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Al-Dahan, N. S. H., Hasan, M. F., & Mohsin, H. (2019). Effect of cognitive and emotional biases on investor decisions: An analytical study of the iraq stock exchange. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 9(10), 30-47.

- Allam, S., Abdelrhim, M., & Mohamed, M. (2020). *The effect of the COVID-19 spread on investor trading behavior on the Egyptian Stock Exchange*. SSRN Electronic Journal, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3655202 (Erişim tarihi: 16.09.2021).
- Atak, O. (2020). *Yatırımcıların davranışsal finans eğilimlerinin bireysel yatırımcı kararlarına göre incelenmesi: Muğla ilindeki turizm işletmeleri yöneticileri üzerinde bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Atak, O., ve Kutukız, D. (2021). Davranışsal finans eğilimlerinin, bireysel yatırımcıların yatırım tercihlerine ve yatırımlarda yararlandıkları bilgi kaynaklarına göre karşılaştırılması: Muğla ilindeki turizm işletme yöneticileri üzerinde bir uygulama. *Turizm Akademik Dergisi*, 8(1), 231-248.
- Aydın, Ü., ve Ağan, B. (2016). Rasyonel olmayan kararların finansal yatırım tercihleri üzerindeki etkisi: Davranışsal finans çerçevesinde bir uygulama. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 95-112.
- Başçı, E. S., Karaca, S. S. K., ve Güler, E. (2020). Yatırımcıların demografik özelliklerinin yatırımcı davranışına etkileri. *Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 77-99.
- Bhatt, B. K., & Chauhan, A. (2014). Behavioral finance: A new Paradigm of finance. *International Journal of Application or Innovation in Engineering & Management (IJAIEM)*, 3(2), 359-362.
- Bouteska, A., & Regaieg, B. (2018). Loss aversion, overconfidence of investors and their impact on market performance evidence from the US stock markets. *Journal of Economics, Finance and Administrative Science*, 25(50), 451-478.
- Brooks, M., & Byrne, A. (2008). *Behavioral finance: Theories and evidence*. The Research Foundation of CFA Institute. University of Edinburgh.
- Canbaş, S., ve Kandır, Y. S. (2006). Yatırımcı duyarlılığının İMKB sektör getirileri üzerindeki etkisi. 10. Uluslararası Finans Sempozyumu, 1-4. Kasım, 2006, İzmir.
- Gurbaxani, A., & Gupte, R. (2021). A study on the impact of COVID-19 on investor behaviour of individuals in a small town in the state of Madhya Pradesh, India. *Australasian Accounting, Business and Finance Journal*, 15(1), 70-92.
- Güleç, M., Babuşcu, Ş., ve Hazar, A. (2019). Bireylerin yatırım kararlarını etkileyen faktörler: Türkiye’de banka hisse senetleri fiyat değişimi üzerine bir çalışma. *Journal of Economics and Financial Researches*, 1(1), 26-47.
- Hamurcu, Ç. (2015). *Yatırım kararlarının davranışsal finans açısından incelenmesi: Bilgi teknolojileri ve iletişim sektörü çalışanları üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale
- Hertwig, R., Barron, G., Weber, E.U., Erev, I. (2004). Decisions from experience and the effect of rare events in risky choice. *Psychological Science*, 15(8), 534-539.
- Hirshleifer, D. (2015). Behavioral finance. *Annual Review of Financial Economics*, 7(1), 133-159.
- Huber, C., Huber, J., & Kirchler, M. (2021). Market shocks and professionals’ investment behavior—evidence from the covid-19 crash. *Journal of Banking & Finance*, 133, 1-8.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (2013). Prospect theory: An analysis of decision under risk. In MacLean, L. C., & Ziemba, W. T. (Eds.), *Handbook of the fundamentals of financial decision making: Part I* (pp. 99-127), Hackensack, New Jersey : World Scientific Pub.
- Kappal, J. M., & Rastogi, S. (2020). Investment behaviour of women entrepreneurs. *Qualitative Research in Financial Markets*, 12(4), 485-504.
- Kartini, K., & Nahda, K. (2021). Behavioral biases on investment decision: A case study in Indonesia. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(3), 1231-1240.
- Kumar, A. A., & Babu, M. (2018). Effect of loss aversion bias on investment decision: A study. *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research*, 5(11), 71-76.
- Mak, M. K., & Ip, W. H. (2017). An exploratory study of investment behaviour of investors. *International Journal of Engineering Business Management*, 9, 1-12.
- Malmendier, U., & Nagel, S. (2011). Depression babies: Do macroeconomic experiences affect risk taking?. *The Quarterly Journal of Economics*, 126(1), 373-416.

- Manazir, M., Noreen, M., Asif, M., & Aziz, B. (2016). Overconfidence bias and investment decision. *Annals of Education*, 2(1), 98-105.
- Nigam, R. M., Srivastava, S., & Banwet, D. K. (2018). Behavioral mediators of financial decision making – a state-of-art literature review. *Review of Behavioral Finance*, 10(1), 2–41.
- Nofsinger, J. R. (2001). *Investment madness: How psychology affects your investin and what to do about it*. USA: Prentice Hall Inc.
- Ortmann, R., Pelster, M., & Wengerek, S. T. (2020). COVID-19 and investor behavior. *Finance Research Letters*, 37, 1-9.
- Paksoy, S. (2021). Yatırımcı davranışlarının davranışsal finans açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 50-56.
- Pastor, L., & Vorsatz, M. B. (2020). *Mutual fund performance and flows during the COVID-19 crisis*. National Bureau of Economic Research, Working Paper, NBER Working Paper Series, No: 27551.
- Pompian, M. (2016). *Risk profiling through a behavioral finance lens*. Research Foundation Briefs: CFA Institute Research Foundation, <https://www.cfainstitute.org/-/media/documents/article/rf-brief/rfbr-v2-n1-1-pdf.ashx> (Erişim tarihi: 01.09.2021).
- Priem, R. (2020). The impact of the COVID-19 confinement on the financial behavior of individual investors. *Household Finance eJournal*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3729202 (Erişim tarihi: 15.09.2021).
- Rehan, R., & Umer, I. (2017). Behavioural biases and investor decisions. *Market Forces*, 12(2), 12-20.
- Riaz, S., Ahmed, R., Parkash, R., & Ahmad, M. J. (2020). Determinants of stock market investors' behavior in COVID-19: A study on the Pakistan Stock Exchange. *International Journal of Disaster Recovery and Business Continuity*, 11(3), 977-990.
- Ritter, J. R. (2003). Behavioral finance. *Pacific-Basin Finance Journal*, 11(4), 429–437.
- Sahi, S. K., Arora, A. P., & Dhameja, N. (2013). An exploratory inquiry into the psychological biases in financial investment behavior. *Journal of Behavioral Finance*, 14(2), 94-103.
- Sattar, M. A., Toseef, M., & Sattar, M. F. (2020). Behavioral finance biases in investment decision making. *International Journal of Accounting, Finance and Risk Management*, 5(2), 69-75.
- Sekaran, U. (2003). *Research methods for business: A skill-building approach*, Fourth Edition. Wiley, New York.
- Stracca, L. (2004). Behavioral finance and asset prices: Where do we stand? *Journal of Economic Psychology*, 25(3), 373–405.
- Suresh, A. (2013). Understanding behavioral finance through biases and traits of trader vis-à-vis investor. *Journal of Finance, Accounting and Management*, 4(2), 11-25.
- Tahtaloğlu, H., ve Özgür, H. (2020). Türkiye’de akademisyenlerin idari görevlerine dair “cam tavan” algısı ölçeği geliştirme. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(4), 809-823.
- Talwar, M., Talwar, S., Kaur, P., Tripathy, N., & Dhir, A. (2021). Has financial attitude impacted the trading activity of retail investors during the COVID-19 pandemic? *Journal of Retailing and Consumer Services*, 58, 1-36.
- Temizel, F., Sarıkaya, M., ve Bayram, F. (2010). Yatırımcı ilişkileri yönetiminde iletişim ve bilgi teknolojilerinin rolü: İMKB 50 Endeksi uygulaması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 1-20.
- Trinugroho, I., & Sembel, R. (2011). Overconfidence and excessive trading behavior: An experimental study. *International Journal of Business and Management*, 6(7), 147.
- Tuna, A., ve Kıymık, H. (2020). Davranışsal finans açısından bireysel yatırımcıların yatırım kararlarında kültürün etkisi: Isparta ve Burdur illerinde bir uygulama. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 4(2), 136-152.
- Uslu, N. (2020). Finansal yatırım kararında duygusal faktörlerin rolü: Bir literatür taraması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 87, 225-238.
- Virigineni, M., & Rao, M. B. (2017). Contemporary developments in behavioural finance. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(1), 448-459.

- Wang, F., Zhang, R., Ahmed, F., & Shah, S. M. M. (2021). Impact of investment behaviour on financial markets during COVID-19: A case of UK. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 1-19.
- Zaleskiewicz, T. (2015). Behavioral finance. In *Handbook of contemporary behavioral economics* (pp. 728-750). UK: Routledge.
- Zhang, D., Hu, M., & Ji, Q. (2020). Financial markets under the global pandemic of COVID-19. *Finance Research Letters*, 36, 101528.

SUMMARY

Cognitive and emotional tendencies that prevent individuals from making rational decisions and displaying rational behavior form the framework of research conducted in the field of behavioral finance. Trends such as the tendency to overconfidence, the tendency to avoid regret, the tendency to avoid loss, the tendency to avoid uncertainty or risks can be influential in the investment decisions of investors and may affect their investment decisions positively or negatively. Such situations can be more important in terms of investor behavior in times of crisis and uncertainty such as Covid-19, which affects the whole world. Because, while the rapid spread of the epidemic negatively affects the normal parameters of daily life, it also affects the financial markets and affects the psychology of investors. In such situations, which increase risks, instability and uncertainties, investors may become uneasy, often avoid investment or risky instruments with fear of loss, and may be reluctant to invest.

The purpose of this research is to examine the opinions, approaches and tendencies of individual investors regarding investment during the Covid-19 pandemic period. The aim is to determine whether these variables differ significantly in terms of the socio-demographic characteristics of the investors. Based on these aims of the research, quantitative research method was used to obtain data. Among the individual investors who have investments in any investment vehicle, the answers of 384 participants were accessed through the online survey method.

According to the results, most of the investments during the pandemic period were made to protect the capital/prevent the depreciation of money against inflation. Investors were mostly directed to gold among investment instruments in this period. Behavioral finance tendencies of investors such as risk assessment, risk and uncertainty avoidance, and loss aversion have come to the fore.

The effects of this period, when uncertainty and risk were high, were also reflected in the psychological tendencies of investors. Approximately 67% of the investors stated that their consumption expenditures increased during the pandemic process, approximately 53% stated that there was a decrease in their individual savings, approximately 46% stated that their interest in investment instruments increased, and approximately 41% stated that the level of investment decreased. It has been determined that investors tend to evaluate risk with a maximum average of 3.78 during the pandemic period. It was followed by risk and uncertainty aversion with an average of 3.60 and loss aversion with an average of 3.40.

Women, people aged 56 and over, retirees, and those living with their families were the groups that tended to have the highest risk and uncertainty

avoidance. Those who follow the developments in the economy and finance and investments frequently, and those who consider themselves financially literate, have a low tendency to avoid uncertainty.